

UCHWAŁA NR XXV/255/2013
RADY MIEJSKIEJ W SULEJOWIE
z dnia 28 lutego 2013 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Sulejów
na lata 2013 – 2015

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 102 poz. 1055, Nr 116 poz. 1203, Nr 167, poz. 1759; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457; z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218; z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458; z 2009 r. Nr 52, poz. 420, Nr 157, poz. 1241; z 2010 r. Nr 28, poz. 142 i 146, Nr 40, poz. 230, Nr 106, poz. 675, Nr 40, poz. 230; z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 117, poz. 679, Nr 134, poz. 777, Nr 149, poz. 887, Nr 217, poz. 1281; z 2012 r. poz. 567; z 2013 r., poz. 153) w związku z art. 176 ust.1 i art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887, Nr 288, poz. 1690; z 2012 r. Nr 98, poz. 579) Rada Miejska w Sulejowie uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Sulejów na lata 2013-2015 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Traci moc Uchwała Nr XXI/233/2012 Rady Miejskiej w Sulejowie z dnia 28 grudnia 2012 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Sulejów na lata 2012 – 2014.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Sulejowa.

§ 4. Uchwała wchodzi z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

dr inż. Przemysław Majchrowski

Nie budzi zastrzeżeń pod
zgodnym formalno-prawnym

RADCA PRAWNY

Barbara Bajerczyk-Bojarczuk

**SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI
GMINNEGO PROGRAMU WSPIERANIA RODZINY
W GMINIE SULEJÓW
ZA 2012 ROK.**

I. Wprowadzenie

„Gminny Program Wspierania Rodziny” opracowany w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.), ustanowiony został Uchwałą Nr XXIV/233/12 Rady Miejskiej w Sulejowie z dnia 28 grudnia 2012 r.

Program ten swoim zakresem objął rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne, niepełne i mające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Podmiotem realizującym ten cel na poziomie Gminy Sulejów jest Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulejowie. Podstawowym zadaniem MOPS jest bezpośrednio organizowanie i wykonywanie zadań związanych z zaspokojeniem potrzeb jednostek i rodzin pozostających w trudnej sytuacji życiowej poprzez rozpoznawanie tych potrzeb, bezpośrednio i pośrednio udzielanie świadczeń w formie pieniężnej, rzeczowej i usługowej. Pomoc powinna koncentrować się na wspomaganiu osób i rodzin wymagających wsparcia w osiągnięciu możliwie pełnej aktywności społecznej, a także wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności opiekuńczo - wychowawczych oraz zdolności do pełnego i samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie.

II. Realizacja programu w 2012 roku.

Zadanie 1: Podejmowanie działań profilaktycznych i edukacyjnych na rzecz rodziny

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulejowie pozyskał środki z Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację projektu systemowego. Środki te pochodzą z programu operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działania 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji, Poddziałanie 7.1.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej.

Celem realizowanego projektu systemowego było podniesienie kompetencji życiowych i umiejętności społeczno-zawodowych uczestniczących w nim osób poprzez rozwój aktywnej integracji umożliwiającej powrót do życia społecznego oraz na rynek pracy. W projekcie wzięło udział 26 osób, 22 kobiety i 4 mężczyzn. W ramach projektu „Aktywność własną drogą do sukcesu” zrealizowane zostały następujące działania:

- trening kompetencji i umiejętności społecznych

Podczas tego szkolenia osoby w nim uczestniczące pozyskały wiedzę w zakresie komunikacji interpersonalnej, radzenia sobie z trudnymi sytuacjami w życiu osobistym. Nabyli podstawowe umiejętności bycia asertywnym, zainicjowano tworzenie postawy współpracy i otwartości wobec drugiego człowieka. Zwiększona została świadomość uczestników w obszarze postaw życiowych i zawodowych.

- trening kompetencji rodzicielskich - podczas szkolenia uczestnicy pozyskali wiedzę z zakresu:

- metod i technik wychowywania dzieci,

- porozumiewania się z najbliższymi,

-rozwiązywania problemów powstałych wskutek nieprawidłowej komunikacji i niezrozumienia potrzeb drugiej osoby.

Zajęcia przygotowały rodziców do:

- nawiązywania efektywnej współpracy z dzieckiem,
- rozpoznawania, nazywania i wyrażania uczuć,
- wyznaczania granic w relacjach rodzinnych,
- wyciągania konsekwencji z niewłaściwego zachowania,
- wspierania procesu usamodzielniania dziecka,
- wyrażania swoich potrzeb,
- modyfikowania niepożądanych zachowań dziecka bez stosowania przemocy;
- trening pracy - podczas szkolenia :
 - określano predyspozycje i potrzeby zawodowych uczestników;
 - zapoznano uczestników z metodami aktywnego poszukiwania pracy;
 - zapoznano uczestników ze źródłami informacji o rynku pracy;
 - pokazano jak analizować ogłoszenia o pracę;
 - przygotowano uczestników do prawidłowego sporządzania dokumentów aplikacyjnych (CV,LM).
- kurs zawodowy „KUCHARZ”.

W celu poprawy sytuacji socjalno-bytowej uczestników projektu oraz ich rodzin w miesiącach: czerwcu, wrześniu i listopadzie wypłacone zostały wszystkim 26 osobom zasiłki celowe w wysokości 430,42 zł. Na ten cel przeznaczony został wkład własny w wysokości 33 572,49 zł.

Zadanie 2. Wsparcie materialne ubogich rodzin z dziećmi zagrożonych bezradnością.

• zapewnienie pomocy materialnej i rzeczowej ubogim rodzinom

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulejowie w 2012 r. objął wsparciem 684 rodziny, w których żyło 1 235 osób. Pomoc udzielana była w szczególności z powodu: ubóstwa, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, alkoholizm.

Tabela nr 1. Udzielone świadczenia pieniężne.

Formy pomocy	Liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenia	Liczba świadczeń
Zasiłki stałe	112	1047
Zasiłki okresowe	202	976
Zasiłki celowe	288	67
Usługi opiekuńcze	24	8665

- **objęcie dożywianiem dzieci**

W ramach wieloletniego programu rządowego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” poprzez finansowanie dzieciom w wieku szkolnym posiłków w stołówkach Nieodpłatne dożywianie przyznawane jest osobom i rodzinom, których dochód na osobę nie przekracza 150 % kryterium dochodowego. Pomocą w zakresie dożywiania objętych było:

- 309 dzieci skorzystało z dożywiania w szkole.

Pracownicy socjalni i pedagodzy szkolni podejmują działania w celu objęcia dożywianiem wszystkich tego wymagających dzieci, uczniów szkół podstawowych i gimnazjów, w szczególności z rodzin dysfunkcyjnych.

Dożywianiem objęte było również 20 dzieci uczęszczających do placówki wsparcia dziennego w Sulejowie.

- **objęcie dożywianiem osób dorosłych**

- 377 osobom przyznano zasiłek celowy z przeznaczeniem na zakup posiłku.

- **pomoc w zaopatrzeniu dzieci i młodzieży w artykuły szkolne**

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie szczegółowych warunków udzielania pomocy finansowej uczniom na zakup podręczników (Dz.U. z 2012 r. poz. 706) uczniowie rozpoczynający naukę w klasach I-IV szkół podstawowych oraz w klasach I zasadniczych szkół zawodowych, techników i liceów ogólnokształcących, którzy znajdują się w trudnej sytuacji ekonomicznej lub życiowej, będą mogli otrzymać w roku szkolnym 2012/2013 pomoc w formie dofinansowania zakupu podręczników. Pomocą mogą zostać objęci również, bez względu na sytuację materialną i życiową, uczniowie słabowidzący, niesłyszący, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim oraz uczniowie z niepełnosprawnościami sprzężonymi, w przypadku gdy jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność wymieniona wyżej, posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, o którym mowa w art. 71b ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, pobierający naukę w szkołach dla dzieci i młodzieży (w tym w szkołach ponadgimnazjalnych, z wyłączeniem szkół policealnych).

W roku 2012 dofinansowanych zostało 113 wyprawek szkolnych.

- **udzielenie dzieciom i młodzieży stypendiów i zasiłków szkolnych**

Stypendium szkolne może być przyznane w formie:

- pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym na wydatki dotyczące danego roku szkolnego, w tym w szczególności na zakup podręczników do nauki w szkole, lektur, encyklopedii i innych książek pomocniczych w procesie dydaktycznym, a także przyborów szkolnych lub innego wyposażenia ucznia wymaganego obligatoryjnie przez szkołę,

- częściowego lub całkowitego pokrycie kosztów udziału w zajęciach edukacyjnych, w tym wyrównawczych, wykraczających poza zajęcia realizowane w szkole w ramach planu nauczania (organizowana przez szkołę np. dodatkowa nauka języka obcego, wyjazdy na tzw. Zielone szkoły, zajęcia informatyczne itp.)

- częściowego lub całkowitego pokrycie kosztów udziału w zajęciach edukacyjnych realizowanych poza szkołą (np. naukę języków obcych, zajęcia muzyczne, komputerowe, sportowe).

Dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych także w formie całkowitego lub częściowego pokrycie kosztów związanych z pobieraniem nauki poza miejscem zamieszkania (dojazdy, opłata za internat). Możliwa jest także forma świadczenia pieniężnego, ale tylko wtedy gdy udzielenie stypendium w powyższych formach nie jest możliwe lub nie jest celowe.

W roku 2012 udzielone zostały 383 stypendia szkolne oraz 1 zasiłek szkolny.

- **współorganizowanie wypoczynku dzieciom i młodzieży**

- ferie zimowe dla dzieci rolników (KRUS) w Ręcznie 31.01.2012 – 09.02.2012 – 36 dzieci

- wyjazd integracyjny dla dzieci uczestników projektu systemowego „Aktywność własną drogą do sukcesu” 13-21 sierpnia 2012 r. Poronin - 26 dzieci.

Podczas wyjazdu dzieci odbywały się zorganizowane zajęcia dla dzieci i młodzieży z wykorzystaniem metod terapii taktylnej neurokinezyjologicznej integracji sensorycznej. Zajęcia te prowadzone były przez wykwalifikowanego terapeutę. W trakcie przeprowadzonych zajęć dzieci i młodzież nabywali umiejętności prowadzenia dialogu, budowania poczucia własnej wartości, adekwatnej oceny swoich sił i słabości. Udział w zajęciach warsztatowych miał na celu wzmocnienie ich samodzielności i indywidualność, uświadomienie znaczenia niewerbalnego porozumiewania się, roli komunikatu „Ja”. Podczas zajęć dostarczona została dzieciom wiedza dotycząca planowania i wytyczania celów na przyszłość, pomocna w rozwijaniu zdolności, które wpłyną na osiągnięcie sukcesu w dorosłym życiu. Uczestnicy uczyli się rozwiązywania konfliktów, nabywali umiejętności relaksacji i odprężania się.

- wyjazd kolonijny dla dzieci rolników (KRUS) – Ręczno 01.07-14.07.2012 – 32 dzieci

- wyjazd kolonijny dla dzieci z ubogich rodzin (Kuratorium Oświaty) -Międzywodzie 17.08. – 30.08.2012 – 10 dzieci

- wyjazd kolonijny dla dzieci z rodzin dotkniętych problemem alkoholizmu (Progres) Władysławowo 30.06.2012 – 09.07.2012 – 25 dzieci

Zadanie 3. Wspieranie rodzin dysfunkcyjnych i niewydolnych wychowawczo w rozwiązywaniu ich problemów życiowych oraz wzmacnianie i wyzwalamie zasobów tkwiących w rodzinach.

- **praca socjalna**

W 2012 roku pomocą w formie pracy socjalnej objętych zostało 1 194 osoby z 422 rodzin. Praca socjalna jako forma wsparcia ma na celu przeciwdziałanie skutkom pojawiających się zagrożeń związanych z nieprawidłowym funkcjonowaniem rodziny lub jej członków. Jest to działalność zawodowa ułatwiająca osobom, rodzinom adaptację w zmieniających się warunkach życia poprzez organizowanie dostępu do całego systemu usług umożliwiających w ostatecznym efekcie samodzielność życiową i godne uczestnictwo w życiu społecznym. Pracownik socjalny przeprowadzający wywiad środowiskowy, już przy pierwszej wizycie analizuje wraz z klientem sytuację, zastanawia się nad możliwościami przezwyciężenia problemów, udziela porad, ukierunkowuje klienta na możliwości załatwiania jego spraw życiowych, motywuje do zmiany zachowań, które pomogłyby mu w dalszym życiu. Niejednokrotnie przeprowadza pierwsze mediacje w sytuacjach konfliktowych. W dalszej pracy z klientem pracownik socjalny przeprowadza wiele rozmów, interwencji, porad, uczestniczy w załatwianiu skomplikowanych spraw klienta, współpracuje z instytucjami i organizacjami w zakresie rozwiązywania problemów osoby lub rodziny. W ciągu 2012 roku z 89 rodzinami zawierane były kontrakty, które nakreślały główne cele i kierunki pracy z konkretną rodziną, będącymi etapami prowadzącymi do usamodzielnienia. Trzeba zauważyć, że środowiska długotrwale korzystające z pomocy są znacznie bardziej wymagające, a motywowanie i budowanie pozytywnych nawyków wśród tej grupy jest dużo bardziej czasochłonne oraz wymaga często dłuższej pracy socjalnej.

- **poradnictwo rodzinne**

Punkt Konsultacyjny w Sulejowie mieści się w budynku Przychodni Zdrowia. Dyżur psychologiczny odbywał się co 2 tygodnie, w piątki w godz. 12.00 - 15.00. Pomoc świadczona była w formie konsultacji indywidualnych oraz sesji rodzinnych.

Podczas dyżurów w roku 2012 z pomocy psychologa skorzystało 32 osoby, 11 mężczyzn, 16 kobiet oraz 5 dzieci. Przeprowadzono z nimi 120 rozmów indywidualne.

Wśród klientów Punktu znaleźli się:

W grupie kobiet:

- 1 uzależniona od alkoholu;
- 6 współuzależnionych, w tym 4 ofiary przemocy w rodzinie;
- 4 zgłaszające problemem wychowawcze z dziećmi;
- 4 zgłaszające problemy rodzinne;
- 1 kobieta stosująca przemoc w rodzinie.

W grupie mężczyzn:

- 8 uzależnionych od alkoholu, w tym 3 sprawców przemocy;
- 1 sprawca przemocy;

- 2 zgłaszających problemy wychowawcze z dziećmi.

W grupie dzieci i młodzieży:

Wśród dzieci i młodzieży najczęściej zgłaszane były problemy szkolno – wychowawcze, jak również trudności wynikające z funkcjonowania w rodzinie z problemem alkoholowym.

Do najczęstszych zadań podczas dyżurów należało:

- **współpraca z MOPS w Sulejowie: uczestnictwo w posiedzeniach grup roboczych** Zespołu Interdyscyplinarnego, podczas których koncentrowano się głównie na procedurze Niebieskiej Karty;

- indywidualna pomoc psychologiczna w zakresie modyfikacji zachowań patogennych u sprawców przemocy;

- wsparcie i motywowanie do zmian dla ofiar przemocy;

- mediacje pomiędzy osobami, które są w długotrwałym konflikcie;

- motywowanie klientów do zmian swojego zachowania;

- wzmacnianie w klientach pozytywnych zmian;

- pomoc w przezwyciężaniu trudności życia codziennego;

- wspieranie klientów w trudnej sytuacji rodzinnej (nałogi, choroby somatyczne i psychiczne, żaloba, próby samobójcze, kredyty, rozstania, rozwody, samotność, bezrobocie, kradzieże, nieszczęśliwe zdarzenia losowe, trudności w komunikacji, zaburzone relacje w rodzinie, nieszczęśliwa miłość) oraz motywowanie ich do zmian ;

- konsultacje dla rodziców i opiekunów prawnych – wspieranie w aktualnej sytuacji życiowej oraz konsultacje odnośnie problemów wychowawczych lub w związku ze sprawowaniem niewłaściwej opieki nad dzieckiem;

- konsultacje i wsparcie dla dzieci, których rodzice rozwodzą się i mają założoną Niebieską Kartę;

- wsparcie nastolatka przed rozprawą w Sądzie o odebranie władzy rodzicielskiej jego matce;

- konsultacje z kuratorem sądowym w związku bieżącymi trudnościami.

- **działanie korekcyjno – edukacyjne mające na celu ograniczenie przemocy w rodzinie**

W celu prowadzenia działań korekcyjno – edukacyjnych ograniczających przemoc w rodzinie nawiązywana jest ścisła współpraca z Zespołem Interdyscyplinarnym działającym w oparciu o Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2010- 2015 i obejmuje systematyczne zbieranie informacji na temat rozmiarów zjawiska przemocy w rodzinie, organizowanie akcji informacyjno-edukacyjnych dotyczących przemocy w rodzinie w formie spotkań, wykładów, szkoleń, imprez artystycznych, programów przeznaczonych dla dzieci i młodzieży szkolnej, dystrybucji materiałów informacyjno-edukacyjnych. Ważnym elementem Programu jest interwencja kryzysowa skierowana zarówno do ofiar przemocy w rodzinie jak i sprawców oraz świadczenie pomocy psychologicznej, terapeutycznej, prawnej osobom uwikłanym w przemoc domową oraz w problemy współistniejące.

W roku 2012 założone były 72 Niebieskie Karty w 53 rodzinach. Procedurę Niebieskiej Karty realizowano podczas spotkań Zespołu Interdyscyplinarnego i grup

roboczych. Głównym problemem przemocy jest nadużywanie alkoholu. Zespół Interdyscyplinarny realizował zadania zlecone podczas 5 spotkań.

Od miesiąca lutego 2012 roku powołano 186 grup roboczych. Grupy robocze były prowadzone w zależności od zgłaszanych potrzeb. Członkami grup roboczych byli: pracownicy socjalni, dzielnicowi, członkowie Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Sulejowie, pielęgniarki szkolne, nauczyciele i pedagodzy szkolni, kurator społeczny, psycholog. Udział w/w osób był bardzo ważny. Na spotkania grup roboczych zapraszane były ofiary przemocy oraz wzywani sprawcy. Podczas tych spotkań były podejmowane działania na rzecz 53 rodzin. W 33 przypadkach zakończono procedurę Niebieskiej Karty, gdyż zaplanowane przez zespół specjalistów działania zostały zrealizowane. Wspólna wymiana doświadczeń, spostrzeżeń pozwalała podjąć szersze działania pomocowe. Bezpośredni sposób przekazywania informacji, podejmowanie konkretnych działań niewątpliwie usprawniały pracę i znacznie szybciej pozwalały na osiągnięcie zamierzonego celu.

- **współpraca z innymi instytucjami działającymi na rzecz wsparcia rodziny**

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulejowie stale współpracuje z następującymi instytucjami:

- Urzędem Miejskim w Sulejowie,
- Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- Zespołem Interdyscyplinarnym,
- Policją,
- Placówkami oświatowymi i kulturalnymi,
- Zakładami Opieki Zdrowotnej,
- Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Piotrkowie Trybunalskim.

- **zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży poprzez działalność placówki wsparcia dziennego**

Do świetlicy uczęszczało 20 wychowanków w wieku od 7-16 lat. W zajęciach uczestniczyli uczniowie ze szkoły podstawowej i gimnazjum. Z zajęć korzystały przede wszystkim dzieci z rodzin patologicznych – głównie z problemem alkoholowym, rozbitych, niewydolnych wychowawczo, z rodzin borykających z kłopotami finansowymi – z bezrobociem. Celem działalności świetlicy jest przede wszystkim zapewnienie opieki uczniom po zajęciach lekcyjnych w bezpiecznym i miłym otoczeniu, stworzenie warunków do wypoczynku, relaksu, zjedzenia posiłku i odrabiania prac domowych. Spędzanie czasu w świetlicy sprzyja powszechnemu rozwojowi uczniów oraz nadrabianiu opóźnień w tym zakresie. Zajęcia świetlicowe wzbogacają wiadomości, rozwijają umiejętności i wychowują.

Udało się nawiązać współpracę z pedagogami szkolnymi dzieci dzięki czemu możliwa była wymiana informacji dotyczących sytuacji rodzinnej i szkolnej wychowanków, to także możliwość obustronnego kontaktu w sytuacjach szczególnie trudnych (kryzysach szkolnych, rodzinnych i rówieśniczych).

III. Podsumowanie

Działania podejmowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulejowie w ramach „Gminnego programu wspierania rodziny” w 2012 roku adresowane były do rodzin wychowujących dzieci, dotkniętych przemocą, problemem uzależnień, zagrożonych ubóstwem, przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Celem działalności profilaktycznej programu było zapobieganie negatywnym stanom rzeczy, zarówno tym, które dopiero mają zaistnieć, jak i tym, które w postaci zalążkowej już istnieją. Działając w myśl zasady, że „lepiej zapobiegać niż leczyć”, powinno się promować działania profilaktyczne ukierunkowane na wspieranie rodzin niewydolnych w opiece nad dziećmi. Aby podołać temu wyzwaniu niezbędna była więc ścisła współpraca pomiędzy instytucjami oraz wypracowanie sprawnego i efektywnego systemu działań wpływających na poprawę sytuacji dziecka i rodziny. Tak rozumiane działania w ramach programu stanowią pełne, kompleksowe ujęcie systemu wsparcia dziecka i rodziny.